







# РЕВОЛЮСЧУ ДАЙЫНЧЫ, КУШ - АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 8 (120) 1985 ч. сентябрь

## ТАНКИСТ АЛЫШКЫЛАР

Мурнунда үш муңчу турган, «Советскай Беларуссия» колхозу тый чылда удуруп келген Василий Емельянов Григорьевич чалгыс чер чурттуларын Вертеши көдзө Советтик доргозы кылдыр сонуг алган.

В. Григорьевич болгон оон беш оол доргоолорго турсааткан стейд областкы чурттишчилер музейинде хундуп черде шиметтинген. Ужон чылдарда-ла Григорьевич алышкылар өб-бүленин танк экиланын организастаарына чөл-шээрел дилэн чаганы К.Е. Воронцовиче чурттич. Камгалал нерком алышкыларын эгелешкенин дөдөзөн болгон оларга байыр чедирген.

Георгий Григорьевич танкыны камандир, Михаил — механик-башкарыкчы, Борис —

# Бөгүн — Танкистер хуну

## ТӨРЭЭН ЧУРТТУН КАҢ КАМГАЛАЛЫ

## ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКААН

Д. ГРИНКЕВИЧ, кургач чер шеринин Коп штавынын начальниги, генерал-полковник

Бөгүн бистик чурттуу, оон чепсекти Күштер Танкистер хуну демделген эрттири турар. Улуг Октябрьдин тилкелеринин камгалалында серемчилелдиг турар күчүлүг машиналарнын башкарыкчыларына чалгыс өзүлөр байыр чедирит, танк шеринин хоочуннарына, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге, танк бугурулгезинин ажилчынарына, совет Чепсекти Күштеринин дайынчы күчү-шылдын камгалалар херекке күш-ажылым, таланты, зын турсааткыч чорутуу бүгү кижилерге хундуктедиг өзү-зун берип тур бис.

Бо чылгы байырлал онзагай. Ол чүгө дортентиг удаа демделген турары юбилей-биле зек, байырлалысты СЭПТК-нын апрель, июль (1985 ч.ч.) Плениумнарын шиктирлерин амыдарыга боттандырынын политиктиг болгон күш-ажылчы бедик көдүрүлүшүнүн, база партизанын XXVII съездинин идеал-кейлиг белеткедиг байдил-када уткуп турарымыс-биле онзагай.

Ол ышакш гитлерин фашизмни база япон милитаризмни чылча шапканын 40 чылда ону демделген турарымыс өөрүнчүг. Ол төгүлүт болушуну демделген-дезисис — чүгө эртен уеке кичээлге, дайын шөлүнө мөңгө арктанар дугайында сактышкылык зек, эртен дэ-сактышкылык кичээлдин база түнүкелди кайра-даа утпасы-мыс дугайында сактышкылык болур.

Совет танк шеринин үндө-зилетинген, оон бүт кырга-га туруп, хөгжүп сайыраары В.И. Ленинниң ады-биле, СЭПТК-нын ажил-херээ-биле түдүш холбалыг.

Пролетарияттын баштын-чызын айтканымыс-биле 1920 чылда «Красное Сормо-во» заводка бири совет тан-кыны бугурун...

Хасан хал чоугунга болгон Халхин-Голга болгон тулуш-кунарга дайынчан совет тан-кистерин өлүмүг согушчу-нуна шылгаданы эртен. Да-йынчы бедик мергежилдег удурулуктары оштур шаап билерин. Бизинг туруштуу болгон эрес-дайынчин танки-стер Ада-чуртун Улуг дайы-нын фронттарына көр-көс. Чалгыс-даа шал хал-дашкын, чалгыс-даа тулуш-кун, чалгыс-даа дайынчы опе-

ры ында хей, башкарылга херексели бугурулдиг. Кандыг-даа чегре, зонутуу кандыг-даа уезинде, уекеи кандыг-даа байдалында ажылдап уе-ринге, чепсекти бөдүүн бо-лаш адролуг-даа хевирлерин амылгарыга танк шеринге ол чорук дузалар.

Бөгүндө танк шеринин ку-чү-шылдыгы бириг класстын техниканында зекс. Дайын-даа уезинде кол күш — идеал-дыг бугурулдиг, күш-шылдыг, дадыл-быжыккан, бүгү та-лапты дайынчы белеткедиг бедик мораль-психологтуг дадылгышын кижилер бо-лур. Ындыг шынарлар бөгүн дайынчы-танкистерде бар.

Амгы уеде чалгы өөредилге уези доозулгалак. Өөредилге шөлдеринде боодалга даажы үзүк чок, танкодромнарда дааш-шимзэн кулак уюк. Эл-чепкиг болгон тактиктиг ки-чээлдер уламчылавышан.

Делегейде байдал бо хун-нерде нарын болгон айыл-дыт. Ол империализмни, чу-тук-даа мурунда америк им-периализмни эинде чепсек-ленкишкени-биле дүзүрениг. США-нын болгон НАТО чурт-тарынын удуруткучулары чеп-сек бугурурунун каа хевирин тип, ону космоска тарадып турар. Олар канчал чооп-даа тургаш, бодунун эрге-ажымы-га шериг күчүн тергидир, ССРЗ-ге база Варшава керээзинге когарла чедирер сорулгалыг.

Коммунисттик партия болгон Совет чазак тайык камгала-лынны курузун үлгерлиг чо-рутушкан, чурттуу камгала-ныр аргазы бажытырарыны онза кичээлдин салып ту-рир. ССРЗ-ник Чепсекти Күштерин ким-даа, чу-даа хол дөгбөс кылдыр, бистик Төрзүн чуртууштуу болгон оон заилелдеринин идеал-дыг камгаланыга бүгү-ле эргежон чүгүлө чүдүлдериг турар ужуруг дээрзин СЭПТК-нын апрель (1985 ч.) Пле-ниумунга демделген.

Армизинг болгон Флотук хууда составы-биле бир де-мей, совет танкистер СЭПТК-нин болгон Совет чазакти шикти болгон дадыгыны по-литиказын бир үн-биле дет-ки, боттарынын дайынчы, патриотик болгон интерна-ционалы хуулгезинин ыдык-тыг кууседип, алдырлыг да-йынчы чалгыларны кызыкма-уламчылап, советтер чурттуу камгаланын улам быжык-тыр дээр өөренин база ажылдап турар.



«СЭПТК-нн XXVII съезди-ниге — бистик кызымаккай дайынчы күш-ажылыс деп девизтик ада-биле гарнизон-нуу танкистер боттарынын байырлалын дайынчы болгон политиктиг белеткег чедир-кичнер-биле уткуп, «Төрзүн чурттуу камгаланы бугурул-диг хандыраарына серемчи-ледди бедидер» деп кийгы-рылгыг социалисттик чарыка бүгү салбырлар идекпейлиг киришкен.

Өөредилге төвүнге болгон дайынчы өөредилген сол-даттар байрлал бугурунде ээл келгеш, акаа турсааткан боодалга кижил, хунуңу-не танкодромга «тулчул» туре күнээз турган. Ол өөредил-гелерге гарнизоннуу танки-стери бугу тала-биле бедик белеткедиг көрүкөш, Си-бириниң Кызыл Түктүг шер-иг округуна бириг жерни ээлзэн. Ылаңгыа суг адаага танк башкарынын, яны-буру моондактар эртеринин өөре-дигезинге эки унелелди ал-ганнар. Улуг лейтенант А.В. Соколовуң, капитан В.М. Рудковуң команданын салбырларны комсомолчу танкистери ол өөредилгеге шылгалат үнгөш, социалист чарыкты тилкелелери адым салбаанар.

Окурт масштабыг ындыг улуг өөредилгеге белеткек болгон акаа барып кижирги чүгө дайынчыларга зекс, по-литиказын мурнуу социалист чарыкты дадылап, прола-еттерге берге болгон хериксалгалыг деп чүвени

## САННАР, ФАКТЫЛАР

© ССРЗ-нн Дээдэ Со-везинин Президиумун Чарлын өзүлөр Танки-стер хуну 1946 чылдын тургускан. Чылдын на се-птериниң ийгиг улуг хунуң-де оон демделген эр-тирип турар.

© Совет танк тууш-чуну 1920 чылдан эгелзэн.

© 1920—1922 чылдарда шупту 15 танк бугуруп үн-дүргөн. 1935—1937 чылдар-да Т-26, БТ-7, Т-28, Т-35 болгон өске маркалыг Т-39 танкыны бугуруп үндүргөн.

© 1938—1940 чылдарда та-Т-34 база ар-ар КВ-1 деп танкынын бугуруп эге-лзэн. Т-34 Ада-чурттуу Улуг дайынчыг дүргүзү-да кол танк болуп келген болгон ийгиг делегей да-йында эки танк деп үнелеткен.

© Т-34-түг конструктор-зын М.И. Кошкинниң А.А. Морозовтиң, Н.А. Куче-ренкоуң удурутулгасы-биле КВ, ИС маркалыг ар-танкылар конструкторлары Ж.Я. Котин, Н.П. Духов, А.С. Ермолаев, М.Ф. Шашиурин болгон оон-даа өскелер ажылдап кылган.

© Совет танк шеринин күштүг согуш гитлеринер Каунас биле Шауляй, Брест биле Гродно, Дубно, Луцк, Броды чоугунга болгулаан баштайгы тулушкунуна-га ла билген.

© Москва чоугунга ту-чушкунуна — 774. Сталин-град тулушкунуна — 1500, а Берлинни штурмнарын-ге 6000 ажыг танк кичи-шен.

© Ада-чурттуу Улуг да-йынчыг чылдарында совет улуттур бугурунга 102,8 муң танкыны болгон ар-ар-тилерни чепсез, Герма-ния — 46,3 муң танкыны база штурмнар чепсекти бугурун.

© Төрзүн чурт танки-стерин дайынчы эрес-ма-дырлыг чорун бедик-биле үнелзэн. 250 муң кичи ор-дендер, медалдар-биле шаңктаткан, 1142 кичи Со-вет Эвилелини Маадыры болгон, а оларын 15-зы он атты ийи дадыр алган. 200 кире дайынчылар Ал-дар орденин бүгү үш чегезинин долу эдилекчи-лери болгон.

© Дайын таннуңуеде 6 танк армизы, 19 корпус, 110 бригада болгон, 200 полк гвардейки болгон.

© Дайын чылдарында танк бугурулгезинин 9 муң ажылдакчылары ордендер, медалдар-биле шаңктаткан.

## МААДЫРНЫҢ РАПОРТУ

Бистик база бир чоргоор-ларын кичээс — Совет Эки-лелиниң Маадыры Хомуш-ку Намгазын Чүргү-оол. Чоо-го, та ча бистик намыскалы-стын Акцияа худумчузун Хо-мушку Чүргү-оол худумчузу деп эде адааны бизин Ма-адырның ады өлүм чок, ол мөңгөде артар деп чүвени херечилеп турар.

Адаан-Маадыр аттыг чурт-тишчилер музейинин эртем ажилдакчыы кичи болгоним-да, Улуг Тилкелениң 40 чы-лынга турсааткан тускай делгелге кылчыр дээр үш чыл дугурунда дайын кижикчи-леринин дугайында материал-дар чыгып келдим. Архив документиерин база шүүрөп шилгилеген. Бистик делгелге залында Ада-чурттуу Улуг да-йынчыг кижикчилеринге болгон фронтуга эки хей ду-залачы берген кижилерге турсааткан бир өрзө бар. Ында Тываның кайы-даа ра-йонунун төлээлери — эки ки-жикериниң чурттары. Эдилеп чоразы эт-сези, оларын тө-гүлүг документиерин бар. Хо-мушку Чүргү-оолдун ол дел-гелге кийбиң берганы бис рапортуң күрүн архивинден чара бижип алган мен. Ол да-йынчы рапортуң сөзүн ол-ла хевээр номчулуңар:

«ТАР-де ССРЗ-нн онза бу-рун эргелиг төлээзи эш Су-шескийге биче лейтенант Хомушку Чүргү-оолдан.

1943 чылдын май айын 15-тиң хуну.

Эртим, хундүлүг элчин. Си-лерге бо рапорту кижирим ужуру болза, мени бугу деле-гейин кырында хосталгай

Сибириниң Кызыл Түктүг шериг округунуң танкистери «СЭПТК-нн XXVII съездинге — бистик кызымаккай дайынчы күш-ажылыс» деп девизтик социалисттик чарыка бедик көдүрүлүшүн-биле кижирги турар. Олар дайынчы белет-кенин, кичил, дөш-дөвүнчү, казып каан онгарлар дээр чок-ла чүве чок, Кандан, шойдан

## ТЫВА ЭКИ ТУРАЧЫЛАР АТТЫГ ШӨЛ

УССР-нн Ровно областында Держжо суурну чурттагы-лары боттарынын хостакчыла-ры — тыва эки турачылар ду-гайында чырык турсааткай чуктеринде камыг шыгал-чорур. Алдар Тейжигеинде, суурну акы-дуйма көвүнде, ССРЗ-нн яны-буру нациялыг хамаатилеринин төлээлери — бистик амгы ас-кекиктиг амыдарлар чурттагылыс дээр амы-тынн херем чокке бер-ген совет дайынчыларга ме-моралдыг комплексти тургус-кан. Суурнуң тавунда тыва эки турачыларын суурну хостактарынын тулушкунуңуң киришкенин мөңгөиктен ме-моралдыг самбыраны бы-

жылгап тургускан. Школаным кызыл кичилер баштай тыва эки турачыларга турсааткан өрзөддө белеткен тургускан, оон сонда Ленин болгон Улустарын Найрапын орден-ниң Тыва АССР биле УССР-ниң Ленин орденин Ровно областынын музейин органи-застан. Улус депутаттарынын кодээ, Совет кукумунун шиктири-биле чаа худумчу-лары Тыва эки турачылар-даа Кечил-оол худумчулары деп адаан.

Мырнай чоокта чаа «Рес-публика» баштаар че-зизин. Оң талында мындыг таблица бар: «Тыва эки ту-рачылар аттыг шөл. Шөлү — 12

ның «сөтүл» четтирилэ, баш-тайгы киришкени тулушкуну болгон шөлүг «Тыва эки ту-рачылар шөлү» деп адаарын шиктирлээн болгон ону ажил-херек кырынга боттан-дырып, шөлде улуг хемчээ-диг, ийи талазында бижиктиг мемориалдыг самбыраны тур-гускан. Оон солааг талезин-да Улустарын Найрапын ор-денниң болгон беш адыр кы-зыл сылдыс нуран кол өңде-«Совет Эвилелиниң улустары-нын интернационалы чалгыс эгит болгон акы-думма на-йрапы делгезин» деп би-риг талында мындыг таблица бар: «Тыва эки ту-рачылар аттыг шөл. Шөлү — 12

Донга Уйну-оол, Бай-Кара Биче-оол, Кыргыс Идам ма-дырлы-биле өлгөнер.

Дайынче айтканымыс-биле 1931 чылдан фронт-туге чоругуе чедир, Кыргыс Идам республика тигорфаги-зында ажилдап турган. Өрүк-чүлзүрүнден эгелзеш ол типо-графиянын яны-буру хары-салгалыг ажилдарын кылп чоразан. Оң кады ажилдап чоразан 3-шөүр фронтук Оюн Билчир-оол, Оюн Дан-най-оол, Степан Феоктистов болгон оон-даа өскелер ам-ла ажилдап, чурттап чо-руурлар.

1943 чылда Кыргыс Идам

ның улуг лейтенанты Сат Монгуш, гвардиянын акаа да-йынчылары Сегин Туюшо, Хайдым Оюну.

Тыва эки турачылар аттыг шөлге мемориалдыг самбыра-нын ажылдакчыны болуп турар, бо чылгы дүжүт ажал-дазы дээр «Рассвет» колхоз-ка болгон бугу область мас-табтыг семинарны кижикчи-лери — хей салыг аалчы-лар база келген.

Шалда тарган лөн чечетке-ли берген, Ак-көк чечек чал-ган шөл, дортен бир чыл бугурунгар фашизмниң аспау-дун хосталган бистик суу-рус кырында сымга ас ак-көк дээрин сактыдыр.

Я. ВОЙЧЕШКО, башкы.

Держжо суур.

ТАР-нн Күш-ажыл ордени-биле шаңктаткан турган. Оң алыс чурт Эркинниң Нарин сумузу. Ам ында оон кады төрзэн бир оол дүңмэз бол-гон өске-даа төрелдери ажилдап, чурттап чоруту.

Маадырлы-биле тулуп чораван танкист-кадай Н.Д. Анчима Каа-Хем районуң Держин-Аксы суурда, ам 70 харлаан, урутларын бажы-кында чурттап оор. Фронт-чунуң огул Эрес-оол адазы фронтуге чоруп турда ий-хар ажит турган. Ам ону ий-хар Надежда Дончай-ооловиз Анчимауң аайы-биле Эрес-оол Идамович Анчима дээр, ол «Совет Тыва» союзотуу ажилчыны.

В. УЙНУКАЯ, Каа-Хем район.

моондактарын эртеринге өө-редилге сорулганын танк эки-лалыкы майор А. Кудрин суг

А. КУЗАРНИНИҢ фотолары. СЭТА-ның фототермизми.



Григорий Целогуз өөредилге-ниң сорулганын комсомолчу дайынчыларга



Г. Целогуз, акаа дайынчы Сергей Воронков, танк коман-дири сержант Рамис Баты-Ог-ланов; практиктиг кичээл үези. Батальон командиринин ора-пакчызы майор А. Кудрин суг

